

Dr. sc. Izet Pehlić

Jakub Hasić, MA

Dr. sc. Nermin Tufekčić

SOCIJALNOPEDAGOŠKA ANALIZA VEZE PERCEPCIJE PORODIČNIH ODNOSA I RIZIČNOG I DELINKVENTNOG PONAŠANJA MLADIH

Sažetak

Cilj istraživanja bio je da se istraže percepcija porodičnih odnosa i rizična i delinkventna ponašanja mladih, te da se uradi socijalnopedagoška analiza relacije percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih. Od istraživačkih metoda korišteni su metod teorijske analize i deskriptivno analitički survey metod. Od istraživačkih instrumenata korišteni su: Skala percepcije porodičnih odnosa (Macuka, 2004) i Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (Ajduković i sar., 2009). Istraživački uzorak činilo je 205 maloljetnika životne dobi od 14 do 18 godina života s područja Zeničko-dobojskog kantona kod kojih su registrirani neki oblici rizičnog i delinkventnog ponašanja. Generalno, rezultati istraživanja pokazali su da postoji statistički značajna negativna povezanost percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih: da mladi koji porodične odnose percipiraju kvalitetnijim u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja. Rezultati ispitivanja povezanosti emocionalnosti i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazali su kako mladi koji u većoj mjeri doživljavaju emocionalnost majke i oca u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna ponašanja, koriste ili zloupotrebljavaju psihoaktivne tvari, čine teške krađe, provale i razbojništvo, manifestiraju nasilničko ponašanje u bliskim odnosima i suicidalna i autoagresivna ponašanja. Rezultati ispitivanja povezanosti psihološke kontrole i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazali su kako mladi koji na skali kontrola majke pokazuju veće vrijednosti istovremeno samo na skali suicidalnih i autoagresivnih ponašanja pokazuju statistički značajno veće vrijednosti, te da mladi koji na skali kontrola oca pokazuju veće vrijednosti istovremeno pokazuju statistički značajno veće vrijednosti na skalama nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna ponašanja i teža krađa, provale, razbojništvo, a statistički značajno manje vrijednosti na skali nasilničko ponašanje u bliskim odnosima. Zaključeno je da bi trebalo kreirati i provesti programe socijalnopedagoške podrške roditeljima maloljetnih

delinkvenata za razvoj kompetencija za kvalitetno roditeljstvo i uspostavu kvalitetnih emocionalnih odnosa i psihološke kontrole u odnosu s mladima.

Ključne riječi: *porodični odnosi, teorija socijalne kontrole, rizična ponašanja, delinkventna ponašanja*

Uvod

Porodica je primarni socijalnoodgojni okvir za rast i razvoj djeteta i prva je stepenica za socijalizaciju pojedinca. Imajući to u vidu, lahko je zaključiti kako je dinamika odnosa u porodičnom okruženju jedan od ključnih faktora za razvoj djeteta. Važnost utjecaja porodice i porodičnih prilika kao faktora rizika i prediktora rizičnog i delinkventnog ponašanja izuzetno je velika i uvidi u relevantne znanstvenoteorijske izvore (Farrington, 1992, 2004, 2005; Ruchkin, 2002; Hoeve i sar., 2007; Andrews i Bonta, 2006; Shader, 2004) svjedoče o tome da su kvalitet porodičnih odnosa, nizak nivo roditeljskog nadzora, grubi oblici roditeljskog discipliniranja, bračni problemi, roditeljsko odbijanje djeteta, slaba uključenost u odgoj djeteta, kriminalno i ovisničko ponašanje roditelja snažni prediktori rizičnog i delinkventnog ponašanja djece.

Također, uvidi u recentna istraživanja rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazuju da je pojava i razvoj delinkventnog ponašanja povezana s nizom faktora rizika, među kojima značajnu ulogu imaju porodični faktori poput neadekvatne roditeljske supervizije, velike i brojne porodice, niske uključenosti roditelja u život djece i sukoba među roditeljima (Derzon i Lipsey, 2000; Farrington, 1997; Piquero i sar., 2007; Wasserman i Seracini, 2001). Iako u cijelosti nije razjašnjeno koji se mehanizmi nalaze u osnovi te povezanosti, istraživanja usmjeravaju da su porodični faktori rizika i delinkventno ponašanje povezani indirektno različitim aspektima interakcije roditelja i djece (Chen i Kaplan, 1997; Farrington i Welsh, 2007; Goetting, 1994; Van Voorhis i sar., 1988).

U ovom kontekstu, teorija socijalne kontrole zastupa stav da je "delinkventno ponašanje posljedica prekida ili slabljenja veza između pojedinca i društva" (Hirschi, 1969: 16) i fokusira se na povezanost privrženosti roditeljima i delinkventnog ponašanja. Hirschi (1969) privrženost definira kao afektivne odnose koje djeca i mladi formiraju s drugim važnim osobama, najčešće roditeljima i navodi tri dimenzije tih odnosa, koje određuju kvalitet privrženosti roditeljima: (1) *afektivna identifikacija* – ljubav i poštovanje koje djeca osjećaju prema roditeljima, (2) *intimnost komunikacije* – roditeljeva upoznatost s brigama i problemima djeteta i (3) *supervizija* – "psihološka" prisutnost roditelja kada se javi prilika za delinkventno ponašanje.

Imajući u vidu teoriju socijalne kontrole (Hirschi, 1969), izvodi se zaključak da ako odnosi s roditeljima oslabe, povećava se vjerovatnoća javljanja delinkventnog ponašanja, dok se jačanjem odnosa s roditeljima vjerovatnoća manifestiranja delinkventnog ponašanja smanjuje. Interesantno

je kako Hirschi ističe da nije važno razvija li osoba kvalitetnu privrženost s jednim ili oba roditeljima, odnosno razvijenost privrženosti s oba roditelja nema dodatni inhibitorni efekat na delinkventno ponašanje u odnosu na privrženost samo jednom roditelju.

U našem istraživanju percepcija porodičnih odnosa operacionalizirana je prema korištenom istraživačkom instrumentu na emocionalnost oca i majke i kontrolu oca i majke. Emocionalnost se odnosi na emocije koje roditelj doživljava i pokazuje u odnosu s djetetom i proteže se od prihvatanja i razumijevanja djeteta do hladnoće, udaljenosti i odbacivanja djeteta. Dimenzija kontrole odnosi se na postupke koje roditelji koriste da bi utjecali i modificirali ponašanje i doživljavanje djeteta. Dimenzije emocionalnosti i kontrole su bipolarne, te se njihovom kombinacijom mogu identificirati četiri različita roditeljska stila: demokratski (autoritativni), autoritarni (autokratski), zanemarujući (indiferentni) i popustljivi (permisivni stil). Svaki od navedenih stilova povezan je sa specifičnim načinima prilagodbe kod djece (Darling i Steinberg, 1993; prema Carr, 1999).

Metod

Predmet ovog istraživanja jeste socijalnopedagoška analiza veze percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih. Cilj istraživanja bio je da se istraže percepcija porodičnih odnosa i rizična i delinkventna ponašanja mladih, te da se uradi socijalnopedagoška analiza relacije percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih.

Hipoteza: Pretpostavljamo da postoji statistički značajna negativna povezanost percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih: da mladi koji porodične odnose percipiraju kvalitetnijim u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja.

Istraživačke metode: U ovom istraživanju korišteni su metod teorijske analize i deskriptivno-analitički survey metod, a od tehnika anketiranje i skaliranje. Metod teorijske analize korišten je u analizi relevantnih teorijskih izvora, a s ciljem znanstvenoteorijskog utemeljenja istraživačkog problema i istraživačkih rezultata. Survey metod korišten je u prikupljanju i interpretaciji istraživačkih rezultata dobivenih putem anketiranja maloljetnih delinkvenata.

Istraživački instrumenti: Od istraživačkih instrumenata korišteni su: Skala percepcije porodičnih odnosa i Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja.

Skalom percepcije porodičnih odnosa (Macuka, 2004) ispitana je percepcija ponašanja roditelja od strane mladih na dimenziji emocionalnosti i kontrole. Skala se sastoji od 25 tvrdnji. Utvrđeni su zadovoljavajući visoki koeficijenti unutarnje pouzdanosti tipa Cronbach alpha za sve supskale: emocionalnost – majka 0,84, emocionalnost – otac 0,85, kontrola – majka 0,75, kontrola – otac 0,78 (Macuka 2007: 183–184).

Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (Ajduković i sar., 2009) sastoji se od 42 ajtema i sedam supskala: 1) Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja; 2) Nepoželjna normativna ponašanja; 3) Rizična spolna ponašanja; 4) Korištenje ili zloupotreba psihoaktivnih tvari; 5) Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima; 6) Teške krađe, provale i razbojništvo; i 7) Suicidalna i autoagresivna ponašanja. Uvid u dosadašnja istraživanja pokazao je da se Cronbach alpha u upitnicima samoiskaza kreće iznad 0,80 (Thornberry i Krohn, 2000), a na našem uzorku Cronbach alpha iznosi $\alpha = 0,95$.

Istraživački uzorak od 205 maloljetnika izdvojen je iz populacije maloljetnika s područja Zeničko-dobojskog kantona kod kojih su registrirani neki oblici rizičnog i delinkventnog ponašanja. Maloljetnici su životne dobi od 14 do 18 godina života koji su u svome životu počinili barem jedno krivično ili prekršajno djelo.

Obrada podataka rađena je u statističkom paketu SPSS. Budući da su podaci odstupali od normalne distribucije, korištena je neparametrijska statistika, a od statističkih postupaka korišteni su aritmetička sredina i Spearmanov koeficijent korelacije.

Rezultati

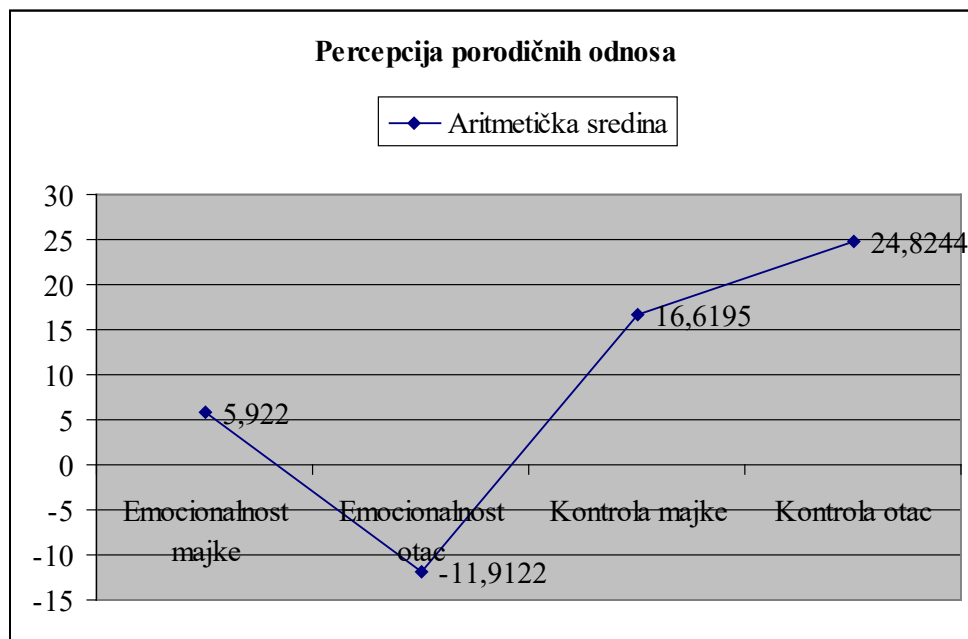
Istraživački rezultati navedeni su prema strukturi istraživačkog instrumentarija. Slijedi pojedinačna analiza i interpretacija.

Percepcija porodičnih odnosa

Kvalitet porodičnog života u velikoj mjeri determinira obrasce ponašanja srednjoškolaca, odnosno mladih u adolescentnom dobu. U tom smislu korijene antisocijalnog ponašanja djece možemo naći kako u neprimjerenosti tako i u nedovoljnoj socijalizaciji djeteta u porodici. To, ustvari, znači da porodica, odnosno kvalitet porodičnog života može da utiče na razvoj antisocijalnog ponašanja djece i adolescenata, odnosno srednjoškolaca kako prisustvom faktora koji promovišu antisocijalno ponašanje, tako i odsustvom faktora koji promovišu prosocijalno ponašanje (Hrnčić, 2009: 78–79). Dakle, kvalitetan porodičan život srednjoškolaca uključuje adekvatnu emocionalnu i svaku drugu vezanost adolescenta s roditeljima uz podsticanje prosocijalnih i suzbijanje antisocijalnih obrazaca ponašanja.

Kvalitetan porodičan život srednjoškolaca moguć je u okviru porodice čiji je zadatak da kod njega razvija umjesto sebičnih, prosocijalne obrasce ponašanja koji će zadovoljiti kako njegove lične tako i socijalne potrebe. Na taj način porodica omogućava adekvatnu individuaciju adolescenta, u kojoj njegove lične potrebe nisu u koliziji s njegovim uključivanjem u društvo. Ukoliko je porodična atmosfera u kojoj odraste adolescent srednjoškolac takva da promoviše antisocijalne obrasce ponašanja i nedovoljno stimuliše prosocijalno ponašanje, ona ne pogoduje

adekvatnoj diferencijaciji mlade osobe u odnosu na neposredno socijalno okruženje, tako da su lične potrebe mladih osoba iz ovakvih porodica u koliziji s njihovim socijalnim potrebama, usljed čega su mogućnosti njihove adekvatne individuacije u porodici smanjene (Haley, 1980).

Grafikon 1. *Percepcija porodičnih odnosa*

Rezultati istraživanja (Grafikon 1) stavova maloljetnih delinkvenata pokazali su da maloljetni delinkventi nemaju izražen kvalitet emocionalnosti majke i oca, nemaju izraženu psihološku kontrolu majke i oca, te da postoji razlika u emocionalnosti i kontroli oca i majke. Emocionalnost je prisutnija kod majki, a kontrola kod oca.

Prezentirani rezultati istraživanja pokazuju nedovoljnu emocionalnu povezanost roditelja i djece što je veoma značajno kada se to sagledava u kontekstu faktora porodične sredine prediktivnih za antisocijalno ponašanje mladih. U vezi s tim, nedovoljna afektivna razmjena u porodici i neadekvatna individuacija djeteta, predstavljaju jednu od specifičnosti za antisocijalno ponašanje mladih (Patterson i sar., 1992).

Koliko je značajna afektivna, odnosno emocionalna vezanost roditelja i djece s prevencijskog aspekta, pokazuju brojne studije o istraživanju afektivnog vezivanja u djetinjstvu, od kojih navodimo istraživanje Lyons-Ruth (1996: 64–73), po kojem u niskorizičnim kontekstima niska afektivna vezanost nije prediktivna za kasniju adaptaciju djeteta, ali da u visokorizičnim kontekstima (nepovoljne socijalne okolnosti) niska afektivna vezanost postaje prediktivna i za internalizovane probleme i za kasniju agresivnost djece. Niska emocionalna vezanost roditelja i djece, koja proizilazi iz istraživačkih rezultata, reflektira se i na percepciju i shvatanje djeteta da je nedovoljno voljeno što dovodi do toga da takvo dijete nema ni osnovni uslov adekvatne

autonomije, jer mu je ugroženo osjećanje dobrobiti i sigurnosti, pri čemu ono nema dovoljne povezanosti u okviru porodice, što je bitna komponenta individuacije, tako da ono ima malo mogućnosti da se adekvatno diferencira od porodice. U tom smislu, nedovoljno voljena djeca i djeca sputana u eksploraciji u ovladavanju okolinom i sobom kroz svoje sazrijevanje slabije se diferenciraju od svoje okoline. Da bi se dijete adekvatno diferenciralo, a to znači steklo relativnu nezavisnost od neposredne okoline u zadovoljavanju svojih potreba, s akcentom na potrebu za afektivnom vezanošću, potrebne su stabilne i generalne pozitivne reprezentacije afektivnih odnosa roditelja i djece koje će biti bitan protektor poremećaja u ponašanju djece. To znači da adekvatna diferenciranost s preventijskog aspekta zahtijeva da dijete bude voljeno i prihvaćeno u njegovim raznovrsnim potrebama i da bude u njima artikulirano, pri čemu topli roditelji daju djetetu osnovno povjerenje u stabilnu pripadnost neposrednoj socijalnoj grupi i u afektivnu povezanost s drugim ljudima, omogućujući mu da razvije pozitivne unutrašnje reprezentacije afektivnih odnosa sebe i svijeta (Hrnčić, 2011: 124–126).

Također, naši istraživački rezultati potvrđuju nedovoljnu i neadekvatnu superviziju dječijeg ponašanja od strane roditelja, jer bi adekvatna supervizija dječijeg ponašanja za posljedicu imala sasvim drugačije rezultate koji bi pokazivali izraženiju psihološku kontrolu i adekvatniju roditeljsku superviziju ponašanja djece. Značajno je istaći da se u korijenu neuspješne ili slabije izražene roditeljske kontrole djece nalazi nedovoljna emotivna vezanost djece i roditelja, praćena nedovoljnom senzitivnošću i responsivnošću roditelja za individualne potrebe adolescenta i neadekvatnim kažnjavanjem djeteta. Na taj način, nedovoljna emocionalna vezanost roditelja i djece rezultira slabom roditeljskom kontrolom ponašanja djece, tako da su parametri emocionalne povezanosti i kontrole u uzročno-posljedičnoj vezi, što znači da je adekvatna emocionalna povezanost roditelja i djece uvjet za adekvatnu roditeljsku kontrolu dječijeg ponašanja.

Nadalje, rezultati su pokazali da se problem maloljetničke delinkvencije najčešće javlja u porodicama razvedenih roditelja, kada roditelji ne posvećuju dovoljno pažnje djeci, kad postoji odsustvo kontrole zbog zaposlenosti ili zauzetosti roditelja, kad djeca provode duže vremena u drugim sredinama koja nisu pogodna za odgoj itd. Danas mnoge porodice, kao glavni faktor pozitivnog usmjeravanja i odgajanja svojih najmlađih članova, disfunkcionalne su, deficitarne i upropaštene, pa zato nisu ni sposobne da ostvaruju i razvijaju kontrolu i disciplinu. S pitanjem odgoja i porodične kontrole povezano je i pitanje discipline, koje se uglavnom tretira kao značajna mjera preventivnog ponašanja. Rezultati istraživanja jasno pokazuju da je odsustvo discipline i kontrole roditelja ključni faktor delinkventnog ponašanja, što dolazi do izražaja naročito onda kada nedostaju drugi neophodni uticaji socijalizacije u porodičnom životu mlade osobe.

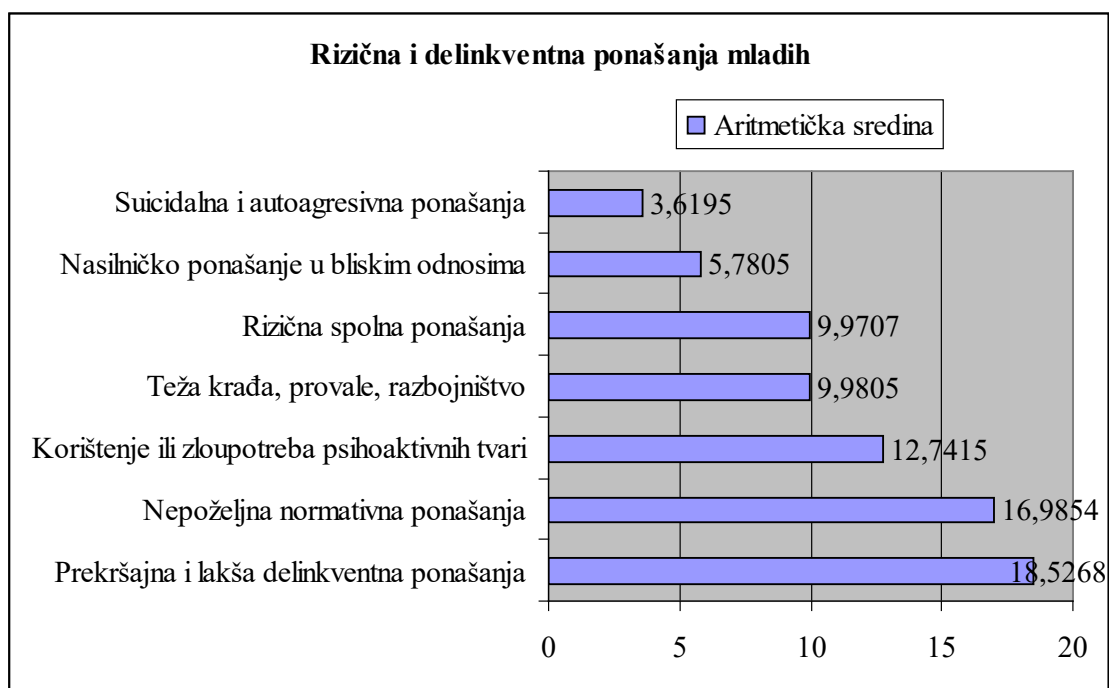
Istraživanje Mikulincera (1998: 513–524) pokazalo je da su osobe koje svoje roditelje ocjenjuju kao nesenzitivne i neraspoložive sklone hostilnom stilu atribucije, negativnim

očekivanjima od drugih, osjećaju intenzivnog bijesa, te da pokazuju manjak kontrole bijesa. Mladi s ovakvim karakteristikama mogu biti podložni uticajima devijantnog okruženja, pa čak i aktivno tražiti devijantnu družinu.

Ovim pitanjima bavili su se mnogi istraživači (Burt, 1944; Mannheim, 1948; Glueck i Glueck, 1950; Buljubašić, 2005). Burt (1925) utvrdio je da je u uzorku maloljetnih delinkvenata bilo oko pet puta više onih s neadekvatnim odgojem nego u kontrolnoj grupi nedelinkvenata. Pod pojmom manjkavog odgoja Burt (1925) je podrazumijevao strog i pretjerano popustljiv odgoj kao i pomanjkanje odgoja. Glueckovi (1950) u svojim istraživanjima utvrdili su da postoji značajna razlika između delinkventne i nedelinkventne djece u odnosu na kvalitet odnosa između roditelja i djece.

Rizična i delinkventna ponašanja mladih

Rizična ponašanja su sva ona ponašanja koja nastaju usljed izloženosti djeteta različitim okolnostima svakodnevnog života koje su nepovoljne za njegov pravilan rast i razvoj. Ricijaš i saradnici (2010: 46) navode da bismo kao rizično mogli definirati ono ponašanje mlade osobe koje povećava vjerovatnost nekog specifičnog neželjenog rezultata te koje ima potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje, njegovu okolinu te nepovoljno djeluje na daljnji psihosocijalni razvoj mlade osobe, odnosno povećava vjerovatnost prema razvoju poremećaja u ponašanju. Jessor (1991: 597–605) smatra da je rizično ponašanje svako ono koje može ugroziti fizičko i psihosocijalno zdravlje i razvoj adolescenata, a to je konzumiranje štetnih tvari, rizično seksualno ponašanje, antisocijalno ponašanje i delinkvencija. U ova ponašanja ubrajamo i devijantne forme ponašanja kao put ka delinkventnom ponašanju, kao što je bježanje od kuće ili iz škole ili izbacivanje iz škole usljed lošeg vladanja. Kada su u pitanju delinkventna ponašanja mladih, ona se ispoljavaju u formi krivične delinkvencije, odnosno činjenja krivičnih djela i u formi prekršajne delinkvencije, odnosno činjenja prekršaja protiv javnog reda i mira od strane maloljetnika. Ovaj fenomen delinkventnog ponašanja maloljetnika koji se odnosi na ponašanje koje je u suprotnosti s pozitivnim zakonskim normama i prevalentnim socijalnim normama terminološki se različito upotrebljava u naučnim, teorijskim i praktičnim okvirima (Hrnčić, 2009: 19).

Grafikon 2. *Rizična i delinkventna ponašanja mladih*

Rezultati istraživanja (grafikon 2) pokazali su da su kod maloljetnika najzastupljenija prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, slijede ih nepoželjna normativna ponašanja; korištenje ili zloupotreba psihoaktivnih supstanci; teža krađa, provale i razbojništvo; rizična spolna ponašanja, nasilničko ponašanje u bliskim odnosima, a u najmanjoj mjeri su zastupljena suicidalna i autoagresivna ponašanja.

Aktivno učešće maloljetnika u ovim vidovima devijantnog ponašanja zabrinjavajuće je i upozoravajuće s aspekta delinkventnog ponašanja, jer su ovi vidovi devijantnog ponašanja česti prediktori i faktori rizika za buduće delinkventno ponašanje. Naime, ranija istraživanja i analize ukazuju na kauzalnu povezanost ovih vidova devijantnog ponašanja s maloljetničkom delinkvencijom jer se, na osnovu ranijih istraživanja (Nikolić i Joksić, 2011), u velikom procentu među maloljetnim delinkventima nalazilo onih koji su bježali iz škole i konzumirali alkohol, uključujući i prisutnost drugih oblika devijantnog ponašanja. U vezi s navedenim, prezentirani podaci iz kojih je vidljivo aktivno učešće maloljetnika u devijantnim ponašanjima nalažu aktivno djelovanje na suzbijanju i smanjenju ovih vidova ponašanja s obzirom da su ona, kako to i brojna istraživanja pokazuju, uvod u delinkventno ponašanje maloljetnika.

Imajući u vidu rezultate ranijih istraživanja može se izvesti zaključak da je antisocijalno, odnosno delinkventno ponašanje, zajedno s depresijom kod mladih poremećaj koji nosi visok rizik za suicid i suicidalno ponašanje (Wilson i Herrnstein, 1997). Naime, kod antisocijalne, odnosno delinkventne omladine česti su oblici suicidalnog ponašanja impulsivnog tipa, kao što su visoko

rizične aktivnosti uz zloupotrebu supstanci, praćene karakterističnom nebrigom za vlastiti opstanak (Shaffer i sar., 1996: 339–348).

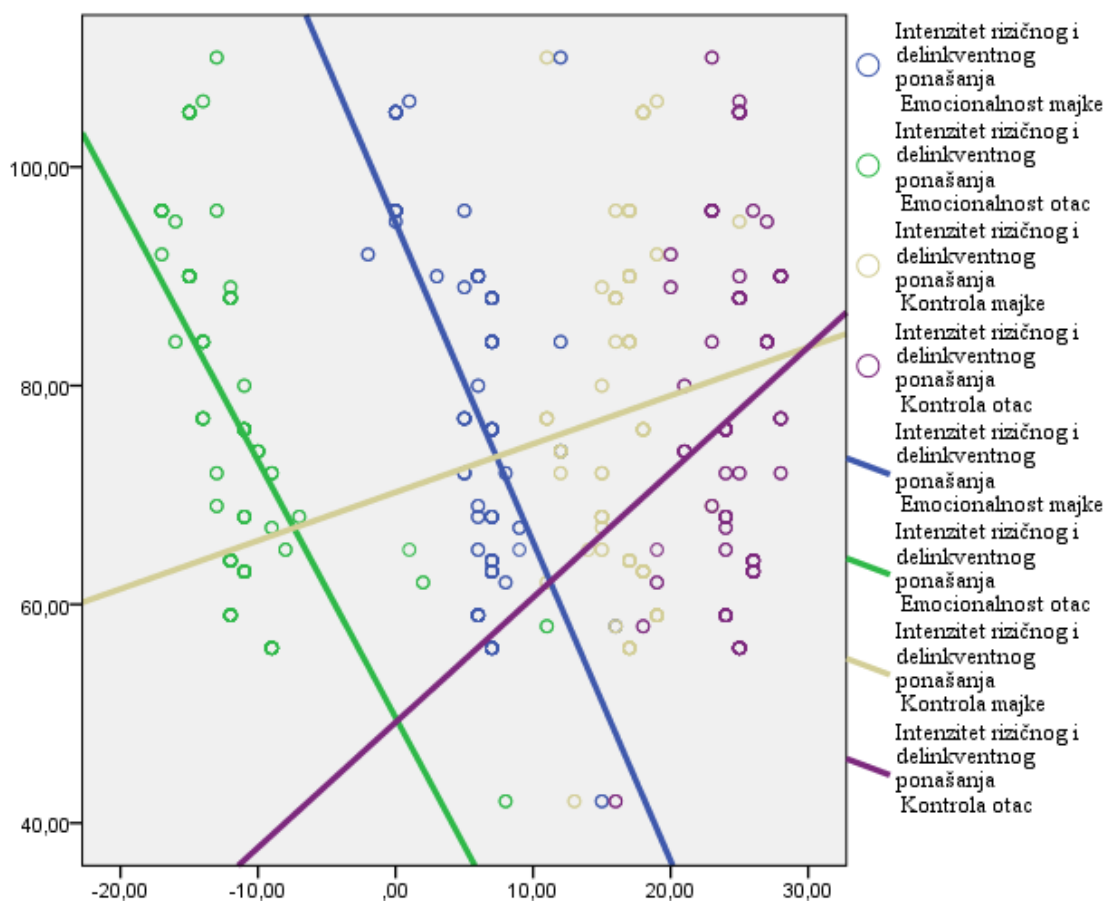
Rezultati istraživanja pokazali su zabrinjavajući i nezanemarljiv procenat maloljetnika koji pokazuju sklonost samoranjavanju i samoubistvu. Samoranjavanje je ponašanje koje je možda i najprediktivnije za pokušaj suicida kod adolescenata (Zlotnick i sar., 1997: 333–336) i ono se vezuje za izrazito patološke poremećaje (psihoze, granične poremećaje ličnosti, endogene depresije) i svakako je znak ograničenih socijalnih mogućnosti i abnormalnih strategija prevazilaženja problema (Tantam i Wittaker, 1992: 451–464), zbog čega je potrebna posebna pažnja u radu s mladima koji pokazuju samopovređujuće tendencije u ponašanju. Zabrinjavajući pokazatelji o nemalom procentu maloljetnih ispitanika koji su pokušali suicid može se dovesti u vezu s tvrdnjama da je visok rizik suicida naročito indikativan za populaciju maloljetnih delinkvenata. S tim u vezi, istraživanjima je utvrđeno da antisocijalno ponašanje i depresija kod mladih nose visok rizik za suicid i suicidalno ponašanje (Marttunen i sar., 1994: 167–173).

Odnos percepcije porodičnih odnosa i rizičnih i delinkventnih ponašanja mladih

Uvidi u recentne znanstvenoteorijske i istraživačke izvore svjedoče da je nizak kvalitet porodičnih odnosa jedan od primarnih prediktora delinkventnog ponašanja maloljetnika. Bilo koja disfunkcija porodice maloljetnika, u koju se ubrajaju i loši porodični odnosi, onemogućava normalnu i očekivanu socijalizaciju mladih, te podstiče devijantne tendencije u njihovom ponašanju (Nikolić i Joksić, 2011: 49). U tom kontekstu, neophodno je istaći kako teorija socijalne kontrole (Hirschi, 1969) ukazuje na značaj dobrih porodičnih odnosa i afektivnih veza kao inhibitora uključivanja mlade osobe u antisocijalne i devijantne oblike ponašanja.

Iz skater dijagrama 1 vidljivo je kako porast na skalama *emocionalnosti oca* i *majke* prati pad na skalama *rizičnih i delinkventnih ponašanja*, te kako porast na skalama *kontrole oca* i *majke* prati porast na skalama *rizičnih i delinkventnih ponašanja*.

Rezultati istraživanja (tabela 1) pokazali su kako generalno postoji statistički značajna negativna povezanost percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih: da mladi koji porodične odnose percipiraju kvalitetnijim u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja. Naime, rezultati ispitivanja povezanosti emocionalnosti i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazali su kako mladi koji u većoj mjeri doživljavaju emocionalnost majke i oca u statistički značajno manjoj mjeri, na nivou značajnosti 0,01, manifestiraju prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna ponašanja, koriste ili zloupotrebljavaju psihoaktivne tvari, pokazuju nasilničko ponašanje u bliskim odnosima, čine teške krađe, provale i razbojništvo i pokazuju suicidalna i autoagresivna ponašanja.

Scatter dijagram 1. Odnos percepcije porodičnih odnosa i rizičnih i delinkventnih ponašanja mladih

Nadalje, istraživački rezultati (tabela 1) ispitivanja povezanosti psihološke kontrole i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazali su kako su varijable *kontrola oca* i *majke* samo djelimično statistički značajno povezane s rizičnim i delinkventnim ponašanjem mladih. Naime, mladi koji na skali *kontrola majke* pokazuju veće vrijednosti samo na skali *suicidalnih i autoagresivnih ponašanja* pokazuju statistički značajno veće vrijednosti, a ostale relacije nisu statistički značajne. S druge strane, mladi koji na skali *kontrola oca* pokazuju veće vrijednosti istovremeno pokazuju statistički značajno veće vrijednosti na skalama *nepoželjna normativna ponašanja*, *rizična spolna ponašanja* i *teža krađa, provale, razbojništvo*, te statistički značajno manje vrijednosti na skali *nasilničko ponašanje u bliskim odnosima*, a ostale relacije nisu statistički značajne.

Dakle, mladi koji u većoj mjeri doživljavaju kontrolu majke istovremeno su u većoj mjeri skloniji suicidalnim i autoagresivnim ponašanjima. Za sigurnije znanstveno zaključivanje ovaj istraživački rezultat trebalo bi temeljitije istražiti, ali se može pretpostaviti da se radi o neadekvatnoj psihološkoj kontroli i nametljivom roditeljskom odgojnom stilu. Slična je situacija i

s kontrolom oca: mladi koji u većoj mjeri doživljavaju kontrolu oca istovremeno su u većoj mjeri skloniji nepoželjnim normativnim ponašanjima, rizičnim spolnim ponašanjima i težim krađama, provalama, razbojništvu, te izražavaju manje nasilničko ponašanje u bliskim odnosima.

Tabela 1: *Povezanost percepcije porodičnih odnosa i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih*

Varijable	Emocionalnos t majke	Kontrola majke	Emocionalnos t oca	Kontrola oca
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	-0,000**	-0,098	-0,000**	0,051
Nepoželjna normativna ponašanja	-0,000**	0,354	-0,000**	0,000**
Rizična spolna ponašanja	-0,000**	-0,360	-0,000**	0,010**
Korištenje ili zloupotreba psihoaktivnih tvari	-0,000**	0,101	-0,000**	-0,128
Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	-0,000**	0,236	-0,000**	-0,000**
Teža krađa, provale, razbojništvo	-0,000**	-0,782	-0,000**	0,003**
Suicidalna i autoagresivna ponašanja	-0,000**	0,001**	-0,000**	-0,954
Intenzitet rizičnog i delinkventnog ponašanja	-0,000**	-0,881	-0,000**	0,203

** . Korelacija je signifikantna na nivou 0,01.

Istraživački rezultati potvrđuju da je mladima u procesu njihovog odrastanja i osamostaljivanja potrebna odgovarajuća roditeljska podrška i razumijevanje kroz pružanje emocionalnosti i adekvatne psihološke kontrole. U nedostatku adekvatne podrške odraslih djeca traže podršku u vršnjacima koji su poput njih jer imaju potrebu da pripadaju, da budu prepoznati i priznati od drugih i zato što očekuju da će najbolju podršku dobiti u vršnjačkoj grupi. Međutim, kod djece s poremećajima u ponašanju u okviru vršnjačke grupe može doći do usložnjavanja problema u ponašanju i u konačnici do delinkventnog ponašanja, odnosno vršenja krivičnih djela. Maloljetnim delinkventima, kao i nedelinkventnoj djeci, kroz adekvatnu socijalnu podršku treba pružiti priliku da naprave drugačiji izbor i ohrabriti ih da ostanu na tom putu, pri čemu je važno isticati pozitivne osobine djeteta, njegove talente i stimulirati njegovo prosocijalno ponašanje kako u porodičnom okruženju tako i u vršnjačkoj grupi i široj zajednici (Grujić, 2005: 23–24).

Zaključak

Na osnovu istraživačkih rezultata možemo izvesti zaključak da je potvrđena hipoteza „pretpostavljamo da postoji statistički značajna negativna povezanost percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih: da mladi koji porodične odnose percipiraju kvalitetnijim u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja“, budući da su rezultati pokazali da postoji statistički značajna negativna povezanost percepcije porodičnih odnosa i rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih: da mladi koji porodične odnose percipiraju kvalitetnijim u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju rizična i delinkventna ponašanja.

Rezultati istraživanja povezanosti emocionalnosti i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazali su kako mladi koji u većoj mjeri doživljavaju emocionalnost majke i oca u statistički značajno manjoj mjeri manifestiraju prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna ponašanja, koriste ili zloupotrebljavaju psihoaktivne tvari, pokazuju nasilničko ponašanje u bliskim odnosima, čine teške krađe, provale i razbojništvo i manifestiraju suicidalna i autoagresivna ponašanja.

Rezultati istraživanja povezanosti psihološke kontrole i oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja pokazali su kako mladi koji na skali *kontrola majke* pokazuju veće vrijednosti samo na skali *suicidalnih i autoagresivnih ponašanja* pokazuju statistički značajno veće vrijednosti, te da mladi koji na skali *kontrola oca* pokazuju veće vrijednosti istovremeno pokazuju statistički značajno veće vrijednosti na skalama *nepoželjna normativna ponašanja*, *rizična spolna ponašanja* i *teža krađa, provale, razbojništvo*, a statistički značajno manje vrijednosti na skali *nasilničko ponašanje u bliskim odnosima*.

Istraživački rezultati potvrđuju potrebu hitne socijalnopedagoške intervencije u fomi kreiranja i provođenja programa socijalnopedagoške podrške roditeljima maloljetnih delinkvenata za razvoj kompetencija za kvalitetno roditeljstvo i uspostavu kvalitetnih emocionalnih odnosa i psihološke kontrole u odnosu s mladima. Tako će roditelji postati kvalitetniji faktor u procesu resocijalizacije maloljetnih delinkvenata.

Budući da su rezultati istraživanja pokazali kako kontrola oca i majke pokazuju rezultate koji odstupaju od očekivanih, a imajući u vidu da rezultati ranijih istraživanja (Ručević, 2011) koja pokazuju da visoka privrženost roditeljima djelotvorno inhibira delinkventno ponašanje, da je privrženost roditeljima povezana s roditeljskim stilovima (Fox i sar., 1991), te da kvalitet privrženosti jednom roditelju djeluje na kvalitet privrženosti drugom roditelju (Bowlby, 1982; Steele i sar., 1996), u budućem istraživanju s ciljem dobivanja relevantnijih istraživačkih pokazatelja koji bi bili u funkciji sigurnijeg znanstvenog zaključivanja, u istraživački dizajn pored

korištenih kao istraživačke varijable trebalo bi uvesti i varijable *privrženost roditeljima* i *roditeljski odgojni stilovi*.

Literatura

1. Andrews, D. A., Bonta, J. (2006). *A Psychology of Criminal Conduct*, Fourth Edition, LexisNexis Group.
2. Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss: Vol. 2. Attachment (2nd ed.)*, New York: Basic Books.
3. Buljubašić, S. (2005). *Maloljetnička delinkvencija*, Sarajevo: Arka Press.
4. Burt, C. (1925). *The Young Delinquent*. London: University of London Press.
5. Burt, C. (1944). The Sub-normal School-child, vol. 1: *The Young Delinquent*, 4th ed. London: University of London Press.
6. Carr, A. (1999). *Child and Adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach*, Routledge, London and New York.
7. Chen, Z. Y. i Kaplan, H. B. (1997). The Impact of Family Structure during Adolescence on Deviance in Early Adulthood. *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 18 (4): 365–391.
8. Derzon, J. H. i Lipsey, M. W. (2000). *The Correspondence of Family Features with Problem, Aggressive, Criminal and Violent Behavior*, Nashville: Institute for Public Policy Studies.
9. Farrington, D. P. (1997). Early Prediction of Violent and Non-Violent Youthful Offending. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 5 (2): 51–66.
10. Farrington, D. P. i Welsh, B. C. (2007). *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions*, Oxford: Oxford University Press.
11. Farrington, D. P. (1992). Psychological Contributions to the Explanation, Prevention and Treatment of Offending, (U): *Psychology and Law – International Perspectives*, (ur.) Losel, F., Bender, D., Bliesener, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 35–51
12. Farrington, D. P. (2004). Criminological psychology in the twenty-first century, *Criminal Behavior and Mental Health*, 14, 152–166.
13. Farrington, D. P. (2005). Childhood Origins of Antisocial Behavior, *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 177–190.
14. Fox, N. A., Kimmerly, N. L. i Schafer, W. D. (1991). Attachment to Mother/Attachment to Father: A Meta-Analysis. *Child Development*, 62 (1): 210–225.
15. Glueck, S. i Glueck, E. T. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Cambridge: Harvard University Press.

16. Goetting, A. (1994). The Parenting-Crime Connection. *The Journal of Primary Prevention*, 14 (3): 169–186.
17. Grujić, Z. (2005). *Prevenција maloljetničke delinkvencije*, Beograd: Revija za krivično pravo i kriminologiju.
18. Haley, J. (1980). *Leaving home: the therapy of disturbed young people*. New York, McGraw-Hill.
19. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*, Berkeley: University of California Press.
20. Hoeve, M., Smeenk, W., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., van der Laan, P.H., Grris, J. R. M., Dubas, J.S. (2007). Long-Term Effects of Parenting and Family Characteristics on Delinquency of Male Young Adults, *European Journal of Criminology*, 4, (2), 161–194.
21. Hrnčić, J. (2009). *Prestupništvo mladih rizici, tokovi i ishodi*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
22. Hrnčić, J. (2011). *Depresija i delinkvencija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
23. Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597–605.
24. Lyons-Ruth, K. (1996). Attachment relationships among children with aggressive behaviour problems: the role of disorganized early attachment patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 1: 64–73.
25. Macuka, I. (2004). Skala percepcije obiteljskih odnosa. U: Proroković, A., K. Lacković-Grgin, Z. Penezić, (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, 2, 33–37. Zadar: Sveučilište u Zadru.
26. Mannheim, H. (1948). *Juvenile Delinquency in an English Middletown*. London: Routledge and Kegan Paul.
27. Marttunen, M. J., Aro, H. M., Henriksson, M. M., Lonnqvist, J. K. (1994). Antisocial behaviour in adolescent suicide. *Acta Psychiatr Scand*, Vol. 89, 167–173.
28. Mikulincer, M. (1998). Adult attachment style and individual differences in functional versus dysfunctional experiences of anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 513–524.
29. Nikolić, Z. i Joksić, I. (2011). *Maloljetnička delinkvencija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
30. Nikolić, Z. i Joksić, I. (2011). *Maloljetnička delinkvencija*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
31. Patterson, G.R., Reid, J.B. i Dishion, T. J. (1992). *Antisocial boys*, Eugene, OR: Castalia Publishing Company.

32. Piquero, A. R., Farrington, D. P. i Blumstein, A. (2007). *Key Issues in Criminal Career Research*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
33. Ricijaš, N., Krajcer, K. i Bouillet, D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca – razlike s obzirom na spol, *Odgojne znanosti*, 12(1), 45–63.
34. Ručević, S. (2011). Povezanost privrženosti roditeljima s rizičnim i delinkventnim ponašanjem kod adolescenata, *Društvena istraživanja*, 20 (2011), 1 (111): 167–187.
35. Ručević, S., Ajduković, M. i Šincek, D. (2009). Razvoj Upitnika samoiskaza rizičnog i delikventnog ponašanja mladih, *Kriminologija i socijalna integracija*. Vol. 17, 1, 1–96.
36. Shader, M. (2004). *Risk Factors for Delinquency: An Overview*, NCJ 207540, <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/frd030127.pdf>
37. Shaffer, D., Gould, M. S., Fisher, Trautman, P., Moreau, D., Kleinman, M., & Flory, M. (1996). Psychiatric diagnosis in child and adolescent suicide. *Archives of General Psychiatry*, 53, 339–348.
38. Steele, H., Steele, M. i Fonagy, P. (1996). Associations among Attachment Classifications of Mothers, Fathers and their Infants: Evidence for a Relationship-Specific Perspective. *Child Development*, 67 (2): 541–555.
39. Tantam, D., & Wittaker, J. (1992). Personality disorder and self-wounding. *British Journal of Psychiatry*, 161, 451–464.
40. Thornberry, T. P. i Krohn, M. D. (2000). The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime, *Criminal Justice*, 4 (1), 33–83.
41. Van Voorhis, P., Cullen, F. T., Mathers, R. A. i Garner, C. C. (1988). The Impact of Family Structure and Quality on Delinquency: A Comparative Assessment of Structural and Functional Factors. *Criminology*, 26 (2): 235–261.
42. Wasserman, G. A. i Seracini, A. M. (2001), Family Risk Factors and Interventions. U: R. Loeber i D. P. Farrington (ur.), *Child Delinquents: Development, Intervention, and Service Needs* (str. 165–169), Thousand Oaks, Sage.
43. Wilson, J. Q. i Herrnstein, R. J. (1997). Crime as a choice. U: Cordella, P., Siegel, L. (ur.), *Readings in Contemporary Criminological Theory*. Boston: Northeastern University Press.

SOCIAL-PEDAGOGICAL ANALYSIS OF RELATION OF PERCEPTION OF FAMILY RELATIONS AND RISKY AND DELINQUENT BEHAVIOUR OF THE YOUNG

Abstract

The goal of the research was to investigate perceptions of family relations and risky and delinquent behaviour of the young, and to do a social-pedagogical analysis of relation of perception of family relations and risky and delinquent behaviour of the young. Methods that were used in the research are: the method of theoretical analysis, and the descriptive analytic survey. The research instruments were: The perception scale of family relations (Macuka, 2004) and the questionnaire of the testimonies of risky and delinquent behaviour (Ajduković et al., 2009). The research samples were 205 minors aged 14 to 18, who had issues with delinquent behaviour, from the region of Zenica-doboj canton. Generally, the results of the research have shown that there is a statistically negative relation of perception of family relations and risky and delinquent behaviour of the minors: that the young who perceive family relations as good enough, in statistically smaller amount do the mentioned risky and delinquent acts. The results of researching relation between emotionality and the delinquent behaviour have shown that minors who receive larger amounts of emotionality from their parents have statistically less of the delinquent acts, unwanted normative acts, risky sexual acts, use or abuse of psychoactive substances, violent behaviour in close relations, heavy thefts, burglaries, robberies and suicidal and autoaggressive behaviour. The results of researching psychological control and a form of a risky/delinquent act, have shown that the young who show greater values on the mother control scale show greater values only on the suicidal and autoaggressive behaviour scale, and that the young who show greater values on the father control scale show greater values on more different scales of unwanted normative behaviour, such as risky sexual behaviour, heavy thefts, burglaries, robberies, but statistically less values on the scale of violent behaviour in close relations. It is concluded that programs of social-pedagogical support should be given to parents of minor delinquents, to develop competences for quality parenting and maintaining healthy emotional relations and psychological control in relationship with the young.

Key words: *family relations, theory of social control, risky behaviour, delinquent behaviour*